

УДК 37(09)(477)

Дука Т.М.*

ВИСВІТЛЕННЯ ІСТОРИКО-КРАЄЗНАВЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІОНЕРСЬКОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ НА СТОРІНКАХ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПЕРІОДИКИ (НА МАТЕРІАЛАХ ЖУРНАЛУ «СОВЕТСКАЯ ПЕДАГОГИКА»)

У статті досліджено питання висвітлення історико-краєзнавчої діяльності піонерської організації на сторінках педагогічної періодики, зокрема журналу «Советская педагогика», що дозволить зрозуміти «підгрунття», на якому діяв пошуковий піонерський рух та допоможе прослідкувати розвиток історико-краєзнавчої діяльності у змісті роботи піонерської організації в педагогічних друкованих мас-медіа, які діяли за впливу політичних, світоглядних і культурних процесів періоду 60-х рр. ХХ ст.

Ключові слова: піонерська організація, історико-краєзнавча діяльність, педагогічна періодика, журнал «Советская педагогика».

Друковані засоби масової інформації посідають одне з цільних місць у вивченні історичних подій. Це стосується і вивчення питання історико-краєзнавчої діяльності у змісті роботи піонерської організації України 60-х рр. ХХ ст., якому приділялася значна увага тогочасною радянською пресою. Досить вагоме місце серед періодичних видань посідала педагогічна періодика, тому що в ній накопичувався значний теоретичний та практичний досвід, який на сучасному етапі потребує осмислення з позицій історії педагогіки та є невід'ємною складовою педагогічного надбання. Свідченням цього є матеріали, почерпнуті нами з такого педагогічного періодичного видання, як журнал «Советская педагогика».

На жаль, у вивченні змісту педагогічних періодичних видань 60-х рр. ХХ ст. щодо висвітлення історико-краєзнавчої роботи зроблено дуже мало. Дослідження Т. Давидченко, С. Цимбал-Слатвінської частково торкаються досліджуваної нами проблеми.

Мета статті – розглянути особливості висвітлення історико-краєзнавчої діяльності у змісті піонерської роботи в контексті розвитку тогочасного суспільства; прослідкувати тенденції розвитку історико-краєзнавчої діяльності піонерської організації досліджуваного періоду.

Друковані засоби масової інформації (ЗМІ) у 60-х рр. ХХ ст. були основним інструментом поширення інформації, що впливала на суспільну свідомість, тому науковці називали журналістику «четвертою владою», оскільки завдяки її функціям формується громадська думка: «У духовному відношенні інформація ЗМІ характеризується ідеологічною загостреністю, пропагандистським характером і «акцентованою актуальністю». Особливо важливо домогтися, щоб аудиторія засвоїла певні ідеї, погляди, моральні, політичні чи інші цінності. Цим преса відрізняється від таких інститутів виховання, як сім'я і школа, орієнтованих на загальний розвиток особистості» [5, с. 14].

Тому на сторінках друкованих ЗМІ повною мірою відображалася ідеологія і суспільні підвалини тих чи інших періодів життя країни, а засоби масової інформації можна з повним правом назвати дзеркалом суспільства. На думку професора А. Акопова, «журналістика відображає суспільне життя в усіх її проявах» [2, с. 6].

Саме пропаганді ідеології засобами масової інформації в досліджуваний період відводилася особлива увага: «Сьогодні слово на бойовому посту. Воно мобілізує радянських людей на створення в нашій країні матеріально-технічної бази комунізму, бореться за міцний мир і роззброєння, виховує людину комуністичної моралі, надихає радянську

* © Дука Т.М., 2014

молодь на нові трудові звершення», – зазначалося в підручниках з майстерності пропагандиста [1, с. 12].

Соціально-політичне та індустріальне оновлення в країні в досліджуваний період спричинило появу ряду нових тем та рубрик у періодиці. Тому на сторінках газет і журналів було розміщено «живі» матеріали про живих людей та їхні подвиги. [7, с. 16].

На шпальтах журналу «Советская педагогика» питанням історико-краєзнавчого спрямування приділялося достатньо уваги. Матеріали, які публікувалися в періодиці, поповнювалися безпосередньо з життя піонерських загонів та з повідомлень власних кореспондентів експедицій. Опираючись на такі публікації, простежувався фактичний перебіг справ з вивчення піонерами історичного минулого краю, досить активно висвітлювався досвід педагогів і науковців в історико-краєзнавчій діяльності, наводився детальний опис роботи краєзнавчих гуртків та ін.

Зазначимо, що заголовки статей, якими в досліджуваний період наповнювався журнал, віддзеркалювали актуальність історико-краєзнавчої діяльності: «Краєзнавство – засіб зв'язку школи з життям» (№ 6, 1960), «Суспільно-політичні мотиви в діяльності червоних слідопитів» (№ 6, 1964), «Про виховання піонерів і школярів на революційних і трудових традиціях» (№ 6, 1964), «Краєзнавство в радянській педагогіці» (№ 7, 1968) та ін.

Окрім того, зі сторінок журналу лунали звернення державних діячів, які спрямовували педагогів до організації нових пошукових дій серед підростаючого покоління. Так, у статті А. Кінкулькіна «За новий підйом історичної освіти в радянській школі» (№ 1, 1960) було вміщено доповідь М. Хрущова, у якій наголошувалося: «Молоді люди не знають жахить і бідувань дореволюційного часу. Тому важливо, щоб наше молоде покоління знало історію країни, боротьби трудящих за своє звільнення, героїчну історію Комуністичної партії, виховувати його треба на революційних традиціях партії, робітничого класу». Далі у статті зазначалося: «...вивчення незначних за об'ємом і цілком доступних для дітей 10–11 років епізодичних оповідань з історії СРСР, викладених в хронологічній послідовності, мають вагомий виховний значення та розвивають у дітей інтерес до минулого їхньої країни» [9, с. 28].

На сторінках журналу «Советская педагогика» вагомого значення надавалося позитивному прикладу старших наставників: «Сила прикладу визначається тими економічними відношеннями, при яких народжується приклад. Однак це не означає, що окремі історичні особистості попередніх поколінь не здійснюють благотворного впливу своїм прикладом самовідданої праці і боротьби за прогрес рідного народу в майбутньому. Виховання підростаючого покоління повинно здійснюватися на прикладі борців-революціонерів» [12, с. 73–74].

На сторінках журналу великого навчально-виховного значення відводилося краєзнавству. Так, у статті «Краєзнавство – засіб зв'язку школи з життям» (№ 6, 1960) зазначалося: «Правильно організоване краєзнавство є ефективним педагогічним, психологічним та методичним засобом виховання та навчання підростаючого покоління. Шлях безпосереднього вивчення свого краю з метою його пізнання і вдосконалення для більшості дітей є тією життєвою школою, яка допомагає їм ближче бути до реальності. Складно добре організувати суспільно корисну працю без урахування потреб свого краю». У публікації відмічено також, що «прищеплюючи дітям смак до наукового дослідження в доступній формі, відповідно до вікових особливостей, виховується творчий підхід до вивчення оточуючого світу» [11, с. 4].

Окрім того, у публікації приверталася увага до тенденцій розвитку історико-краєзнавчої діяльності піонерів: «За останні роки у зв'язку зі святкуванням таких ювілейних дат, як 40-річчя Великого Жовтня та 40-річчя ВЛКСМ, робота краєзнавців-істориків значно поживилася. Багатотисячна армія піонерів та школярів відгукнулася на заклик «Комсомольської правди» та науковців-істориків від 27 лютого 1957 р.: «Юні слідопити революції, до справи!». Під керівництвом учителів історії, піонервожатих, комсомольців юні слідопити із захопленням працювали над збором матеріалів, допомагаючи відновити героїчне минуле рідного краю, його славні революційні традиції. Вони віднайшли багато активістів революції, громадян-

ської та Великої Вітчизняної воєн, зустрічалися з ними, записували їхні спогади, здійснювали захоплюючі походи їхніми шляхами. Такі походи мали велике значення для виховання революційної свідомості вихованців, для розширення їхнього кругозору, збагачення новими історичними знаннями» [11, с. 7].

Далі в публікації розкрито структуру історико-краєзнавчої діяльності: «Масову краєзнавчу роботу із піонерами та школярами, окрім школи, ведуть позашкільні установи: будинки піонерів, станції юних натуралістів, туристів. Зміст такої роботи закладає Центральна дитяча екскурсійно-туристична станція Міністерства освіти СРСР та УРСР разом із газетою «Пионерская правда», яка була ініціатором та організатором першої Всесоюзної експедиції піонерів та школярів, присвяченої 40-й річниці Великої соціалістичної революції. Велика кількість видатних учених долучилася до масового руху юних дослідників і допомогла зробити роботу більш змістовною та багатогранною. Окрім того, у статті було відмічено заклики знаних людей країни до пошукової діяльності: «З полум'яним закликком звернувся до юних слідопитів академік В. Обручев: «Розшукувати, досліджувати, вивчати!» – писав він у своєму листі до піонервожатих та керівників піонерської експедиції. Із листа академіка І. Герасимова, директора інституту географії АПН СРСР та зі звернень Головного геологічного управління Міністерства промисловості будівельних матеріалів країни діти отримали завдання для своїх краєзнавчих розвідок. Юні краєзнавці долучалися до експедиції, знайомилися з трудовими надбаннями їхнього народу. Разом з тим, виконували завдання наукових та господарських установ, міськвиконкомів, підприємств, колгоспів, музеїв» [11, с. 8].

Не залишилися поза увагою всесоюзні експедиції: «На початку 60-х рр. ХХ ст. тривав третій рік II Всесоюзної експедиції, яка була приурочена вивченню життя та діяльності В. Леніна, під час якої було зібрано об'ємний краєзнавчий матеріал, який потім використовувався на уроках, під час проведення піонерських зборів, в експозиціях музеїв, в роботі наукових установ та ін. Юні слідопити надавали посильну допомогу колгоспам, влаштовували виступи художньої самодіяльності. В експедиції взяли участь 58,5 тис. загонів, які охопили понад один мільйон піонерів та школярів» [11, с. 10].

Заслуговує на увагу в контексті нашого дослідження стаття Л. Балясної «Розвивати ініціативу та самодіяльність піонерів» (№ 11, 1960), у якій зазначалося: «Великого розмаху зазнала організація шкільних музеїв, кімнат, залів, куточків. Створюючи їх, піонери та школярі проявили кмітливість та ініціативність. Діти влаштовували переписку з державними музеями, записували спогади старих комуністів, створювали альбоми «Ленінськими шляхами», вивчали історію колгоспів та заводів. Близько 4 млн. піонерів та школярів взяли активну участь у II Всесоюзній експедиції «Ім'я Леніна на карті Батьківщини» [3, с. 12].

Окрім того, у статті було вміщено матеріали про роботу піонерських загонів України: «Славиться на Харківщині добрими справами піонерська дружина ім. Олега Кошового Чугуївської середньої школи № 1. В період підготовки до 90-річчя від дня народження В. Леніна піонери, вивчаючи історію свого міста, де народився Репін, де змагався матрос Железняк, де проходила Перша Кінна армія, здійснили 70 екскурсій, а 11 загонів були учасниками II Всесоюзної експедиції. В м. Кіровограді в школі № 27 піонери створили музей з історії партизанського руху краю. В святкові дні піонери відвідували братські могили» [3, с. 15].

У статті В. Єгорова «Краєзнавча робота в сільській школі» (№ 6, 1961) наводяться приклади історико-краєзнавчої роботи із сільськими дітьми: «Піонери здійснюють 2–3-денні походи та екскурсії в колгоспи і радгоспи районів. Увійшли в традицію тематичні походи: «Золота осінь», «День слідопита», випускаються рукописні журнали «Юний краєзнавець», макети «Вивчай свій край», проводилися перегляди кінофільму «Як організувати і провести похід» [8, с. 91–92].

Зазначимо, що, окрім опису роботи історико-краєзнавчого спрямування, зі сторінок журналу лунали заклики про створення громадських музеїв. Так, зі статті А. Яковлева «Піонери – Батьківщині» (№ 9, 1961) пролунала пропозиція: «Штаб піонерів м. Канева, де похований

А. Гайдар, звертається до усіх піонерів України з пропозицією створити музеї письменнику за кошти, зароблені власноруч» [13, с. 79].

Історико-краєзнавчим формам роботи було присвячено публікацію Ф. Корольова «Педагогічні проблеми піонерської організації» (№ 8, 1962), де автор наводить такі приклади історико-краєзнавчих форм роботи з піонерами: «В багатьох піонерських загонах для заохочення дітей виникли такі форми роботи, як «Піонерська розвідка», «Червоні слідопити», «Зони піонерської дії» [10, с. 70].

Опис досвіду роботи щодо вивчення старшими піонерами історії села представив С. Бабишин у статті «Із досвіду краєзнавчої роботи старшокласників» (№ 10, 1962): «Піонерами Лісоводської середньої школи Городоцького району Хмельницької області було складено хронологічну таблицю історії села, в наслідок вивчення значної кількості документів» [4, с. 68].

Не можна залишити поза увагою статтю Т. Пчельнікова «Із досвіду шкільного краєзнавства» (№ 7, 1960, с. 71–77), у якій звернено увагу до роботи гуртків історико-краєзнавчого спрямування: «Однією із найбільш розповсюджених форм роботи є краєзнавчі гуртки. Одні з яких вивчають рідний край, інші – досліджують історію заводів, колгоспів. Методика роботи в них різниться. Окрім того члени краєзнавчих гуртків кожного літа вивчали в архівах та краєзнавчих музеях різні історичні джерела. Діти навчилися вести записи спогадів учасників революційних подій, опрацьовувати різні статистичні дані та виконувати графічні роботи. Юні краєзнавці часто виступали перед населенням з доповідями про результати вивчення рідної місцевості. Зібрані матеріали передавалися в місцеві краєзнавчі музеї» [4, с. 73].

Далі автор подає тематику піонерських зборів краєзнавчого спрямування: «Біля мапи області», «Наші знані земляки», «Літопис нашої дружини», «Будемо брати з них приклад» та ін. Збори піонерських загонів переходили в збори-екскурсії. Окрім того, проводили екскурсії історичними місцями, пов'язаними з громадянською та ВВв «Документи історії», «День перший» та ін.» [4, с. 75].

У статті також зосереджено увагу на змінах у самій методиці краєзнавчої роботи: «Раніше дітям розповідали про природу та історію краю, тепер їхня самостійна практична діяльність займала ведучу позицію. Керівники гуртків ставлять перед дітьми конкретні завдання, які спонукають їх думати, самостійно збирати необхідні факти з періодичних видань, довідників, науково-популярної літератури» [4, с. 77].

Не залишилося поза увагою вивчення піонерами історії заводів. У статті Р. Воробйова «Вивчення історії заводу як засіб зв'язку навчання з життям» (№ 10, 1960, с. 67–72) було представлено досвід роботи з вивчення історії заводу: «Дізнаючись про нові імена, розшукуючи вицвілі від часу фотографії та інші документи, школярі поступово знайомилися з ветеранами заводу. У результаті вивчення історії заводу було створено два альбоми-збірники. Один альбом мав назву «Як ми писали історію заводу» та складався із таких розділів: «Перші кроки у створенні історії», «Зустрічі та бесіди», «Цікаві знахідки», «Зв'язок школи і заводу», «Творчі роботи дітей», «Вечори-зустрічі з працівниками заводу». Інший альбом під назвою «Сторінки історії заводу», який складався з таких розділів: «Історична довідка», «Завод у довоєнні роки»; «Завод у роки війни», «Відновлення заводу», «Завод у повоєнні роки». Збираючи матеріали з історії заводу, піонери набули первинних навичок науково-дослідницької роботи з історичними документами, зацікавлювалися процесом наукового узагальнення пройнялися повагою до історії» [6, с. 72].

На сторінках журналу «Советская педагогика» вагомого значення надавалося вивченню літературних джерел. Зокрема, у статті «Про літературне краєзнавство в школі» М. Янко надавав рекомендації для ефективності побудови пошукової роботи: «Не потрібно, як це часто наголошувалося в пресі, усіх вести працювати в архіви. Потрібно, щоб кожна дитина займалася за нахилами та інтересами: одні будуть збирати інформацію про біографію письменників, композиторів, художників свого краю, інші – збирати та класифікувати фольклор, записувати розповіді учасників воєн, віднаходити матеріали в краєзнавчих виданнях, в архівах.

Найбільший інтерес у дітей викликали земляки скульптори, художники, письменники, які відображали рідний край [14, с. 80].

Таким чином, завдяки публікаціям, уміщеним у педагогічних періодичних виданнях, зокрема в журналі «Советская педагогика», тогочасна активна педагогічна громадськість отримувала спрямування щодо історико-краєзнавчої діяльності піонерської організації, що дозволяло реалізовувати тогочасну мету виховання молодого покоління на позитивному прикладі та врахуванні зв'язку навчання з життям через вивчення історії рідного краю.

Список використаних джерел

1. Акопов А. К вопросу о журнале как типе периодического издания / А. Акопов // Типология журналистики. Вопросы методологии и истории. – Ростов на Дону : Издательство Ростовского университета, 1987. – С. 61–76.
2. Акопов А. Типология советских научно-технических журналов : автореф. дисс. на соискание науч. степени канд. филол. наук : спец. 10.01.10. «Журналистика» / А. Акопов. – Ростов на Дону, 1979. – 16 с.
3. Балясная Л. Развивать инициативу и самостоятельность пионеров / Л. Балясная // Советская педагогика. – 1960 – № 11. – С. 11–17.
4. Бабишин С. Из опыта краеведческой работы старшеклассников / С. Бабишин // Советская педагогика. – 1962. – № 10. – С. 67–71.
5. Велігонська С. Українська дитяча журналістика кінця ХІХ – поч. ХХ сторіччя. Лекції для студентів-заочників / С. Велігонська. – Х. : Харківський державний інститут культури, 1970. – 20 с.
6. Воробьева Р. Изучение истории завода как средство связи обучения с жизнью / Р. Воробьева // Советская педагогика. – 1964. – № 10. – С. 67–72.
7. Давидченко Т. С. Структурно-функціональні особливості преси для дітей періоду незалежності України : дис. ... канд. наук із соціальних комунікацій : 27.00.01 / Давидченко (повністю). – К., 2008. – 186 с.
8. Егоров В. Краеведческая работа в сельской школе / В. Егоров // Советская педагогика. – 1961. – № 6. – С. 91–92.
9. Кинкулькин А. За новый подъем исторического образования в советской школе / А. Кинкулькин // Советская педагогика. – 1960. – № 1. – С. 24–34.
10. Королев Ф. Педагогические проблемы пионерской организации / Ф. Королев // Советская педагогика. – 1962. – № 8. – С. 63–75.
11. Краеведение – средство связи школы с жизнью // Советская педагогика. – 1960. – № 6. – С. 3–14.
12. Просецкий В. В. И. Ленин о воспитательном значении положительного примера / В. Просецкий // Советская педагогика. – 1960. – № 4. – С. 73–77.
13. Яковлева А. Пионеры – Родине / А. Яковлева // Советская педагогика. – 1960. – № 4. – С. 77–79.
14. Янко М. О литературном краеведении в школе / М. Янко // Советская педагогика. – 1964. – № 10. – С. 79–87.

The article analyzes the problem explores the historical and lighting issues of regional studies on the pages of the Pioneer organization pedagogical periodicals, particularly the magazine "Soviet pedagogy" that will understand based on what happened pioneer search movement and help trace the development of the historical and regional studies in the content of the pioneer organization in the pedagogical printed media, who acted under the influence of political, ideological and cultural processes period 60s the twentieth century,

Keywords: Pioneer organization, Historical, regional activities, educational periodicals, magazine "Soviet pedagogy."